

A barokk, kialakulása és általános jellemzői. Barokk elemek Zrínyi eposzában

Szerző dezs

A XII.-XVI. században a polgárság rést tudott ütni a feudalizmus rendszerén, harcot indított a gazdasági és a társadalmi hatalomban való részesedésért. A társadalom uralkodó osztályává mégsem válhatott. A gazdasági feltételek, a technikai adottságok akkor még nem tették lehetővé a polgárság végső diadalát. A XVI. század végétől kezdve Európában újra megszilárdult a feudalizmus, létrejöttek az abszolút monarchiák. A reformáció támadásai következtében megingott a katolikus egyház is. Ellentámadásba lendült híveinek visszaszerzéséért, s ezt a harcot egy új szerzetesrend kiválóan végzett katonái, a jezsuiták irányították. Ez volt a társadalmi háttere a barokknak, mely az európai művelődés történetében a reneszánszt követő nagy korszak egész kultúrájának, művészetének és irodalmának legfőbb stílusiránya. A barokk hatás az irodalomban mindenképp a művek stílusán és szerkezetén figyelhető meg. A barokk számára nélkülözhetetlen megrázkódtatás, gyönyörködtetés, lenyűgöző hatás, a csodálkozás felkeltése leginkább formai külsőségekkel érhető el. A barokk költészet kedvelte a virtuóz rímtechnikát, a merész gondolatársításokon alapuló, újszerű költői képek bőségét, a meglepő ellentétektől feszülő hasonlatokat s ezek eredményeképpen az ünnepélyes érzelmeket kifejező patetikus stílus. Különösen kedvelte a bonyolult összetételű, de áttekinthető körmondatokat, a rokon értelmű mondatok, szavak halmozását, az erős érzelmi tartalmú kifejezéseket, olykor a drasztikusabb népiességek is a légius könnyedség, kecses finomság társaságában. Nagymértékben továbbfejlesztette az irodalom nyelvi lehetőségeit. A barokk új műfajokat teremtett, fellazította a hagyományos műformák kereteit, új kompozíciós formákat hozott létre: a sok részletből, epizódból felépülő poklot, földet, mennyet egybeölelő monumentális szerkezetet, s ez főképp a barokk eposzban érvényesült. A reneszánszt a magyar irodalomban is jó másfél évszázados barokk korszak követi, s ez kb. a XVII. század elejétől az 1770-es évekig, a felvilágosodás kezdetéig tart. A magyar barokk kiemelkedő alakja, nemzeti irodalmunk büszkesége, Zrínyi Miklós. Politikai és hadvezér volt, a literatúrával csak mellékesen, a törökkel való csaták szünetében foglalkozott. "Az én professióm avagy mesterségem nem a poesis, hanem nagyobb, s jobb országunk szolgálatjára annál: az kit írtam, multságért írtam, semmi jutalmat nem várok érte"- írta. Halhatatlanságát biztosító nagy műve a Szigeti veszedelem. A nyomtatott kiadásban az Obsidio cím szerepel, amelyet Szigetianára fordítunk. Ezzel a magyar irodalomban addig ismeretlen műfajt honosított meg, az eposzt. E művét 1645-46 telén vetette papírra. Dédapjának, a szigetvári hősnek 1566-os várvédelmét dolgozta fel témaként barokk eposzában. Barokk jelleg benne a valóságos és realiztikusan ábrázolt eseményeknek a misztikus, vallásos szférába emelése. A költő már legendássá vált várvédelmét a törökök és a magyarok, sőt a törökök és a keresztény Európa világméretű harcának sorsdöntő eseményeként ábrázolta, s ezzel a témát eposzi magaslatra emelte. Megtartja a klasszikus eposzok több kötelező formai hagyományát, az eposzi kellékeket. A költemény első strófája korábbi szerelmes verseire hivatkozik, az 5. sor pedig pontos fordítása Vergilius eposzábanak megfelelő sorának. A 2. versszak a téma megjelölés. A 3.-6. szakasz a segélykérés. Zrínyi műszaként Szűz Máriát szólítja meg. Célja az ideáletteremtés: követendő példaképpé emelt hőse, azért is halhatatlan, mert a kereszténységért, Krisztus nevéért halt önzetlenül hősi halált, megvetve világi javait gazdagságát. A XVI. századi históriás ének és a protestáns jeremiádok (siralmas énekek) vallásos történelemszemléletét folytatja a Szigeti veszedelem. A fejezet előtt térdeplő Zrínyi Miklóst, Szigetvár kapitányát a költő a barokk eszméknek megfelelően, Krisztus katonájaként mutatja be, Isten pedig mártíromsággal tiszteli meg. Előrevetítődik tehát a vár eleste, de egyben annak bonyolult művészi feladatnak a megoldása is, hogy az utolsó szálig elpusztuló védősereg győztesként tűnjék fel a várat mégis elfoglaló sereggel szemben. A védősereg felkészül az ostromra, s Zrínyi szöveget intéz katonáihoz. Az ezután következő magyar seregszemle meggyőzi az olvasót, a védősereg a legkitűnőbb harcosokból áll, kapcsolatuk a kapitánnyal kölcsönös megbecsülésen alapul. Ilyen egység és erkölcsi fölény fokozatosan megtöri az óriási létszámú, aljas indokból harcoló török sereget. Az utolsó nagy támadásba pokolbeli szörnyetegek és angyallégiók is beavatkoznak. Zrínyi közelébe senki sem mer menni, távolról jancsárgolyók végeznek vele. A mártírok lelkét Gábriel vezetésével angyali légió viszi "Isten eleibe". Az eposz célzata, saját korának szóló figyelmeztetés, felhívása a művészet ereje által nyilvánvaló: a szigeti vitézek erényeivel, erkölcsi fölényrel megmenthető az ország, ki lehet üzni a törököt. Zrínyi művészi tudatosságára vall, hogy az eposz 15 éneke 1566 strófából áll, ez utalás az ostrom évére. A Szigeti veszedelem Zrínyi kisebb költeményeivel együtt az Adriai-tengernek Syrenaia címmel jelent meg. "Zrínyi remeke a lángelme egyéni ténye volt: váratlan és elszigetelt kiemelkedés a fejlődés átlagából. Következménye: elszigetelt magány nemzedéken át, a közönséggel szemben."